

DOI: 10.59560/18291155-2026.1-54

ՄԱՆՈՒԿ ՄՈՒՐԱԴՅԱՆ

*ՆԳՆ Կրթահամալիրի ռեկտոր,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ*

**ՍՈՒԲՅԵԿՏԻՎ ԻՐԱՎՈՒՆՔԻ ՉԱՐԱՇԱՀՄԱՆ ԱՐԳԵԼՔԻ
ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԱՐԳԱՎՈՐՈՒՄՆԵՐԸ**

Ամփոփագիր

Սույն հոդվածը նվիրված է իրավունքի տեսության և պրակտիկայի բարդագույն ու վիճահարույց ինստիտուտներից մեկի՝ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման իրավական բնույթի և ժամանակակից կարգավորումների համակարգային վերլուծությանը: Հետազոտության շրջանակներում հեղինակը քննարկում է իրավունքի չարաշահման և դասական իրավախախտման տարբերակման հիմնախնդիրը՝ շեշտադրելով իրավունքի իրականացման նպատակային և գործառության կողմերը: Աշխատանքում առանձնակի ուշադրության են արժանանում սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի սահմանադրաիրավական հիմքերը և դրանց արտացոլումը ՀՀ մասնավոր ու հանրային իրավունքի առանձին ճյուղերում (քաղաքացիական, աշխատանքային, ընտանեկան և ընտրական իրավունք): Համեմատաիրավական մեթոդի կիրառմամբ վերլուծվում են այնպիսի յուրահատուկ իրավական կառուցակարգեր, ինչպիսիք են «շիկանան» և «օրենքի շրջանցումը»՝ վերջինիս որպես չարաշահման տեսակ դասակարգելու նպատակահարմարության համատեքստում: Հոդվածում հեղինակը հանգում է այն եզրակացությանը, որ իրավունքի չարաշահմանը հակազդելու արդյունավետությունը մեծապես կախված է դատական հայեցողության շրջանակներում «բարեխղճության» և «ողջամտության» սկզբունքների ճշգրիտ կիրառումից: Վերլուծվում են նաև չարաշահման համար նախատեսված իրավական հետևանքները՝ իրավունքի պաշտպանության մերժումից մինչև սուբյեկտիվ իրավունքից զրկում՝ ընդգծելով դրանց կանխարգելիչ և հավասարակշռող գործառույթը ժամանակակից իրավակարգում:

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՏԵՂԵԿՎԱԳԻՐ 1(122) 2026

Հիմնաբառեր. սուբյեկտիվ իրավունք, իրավունքի չարաշահում, բարեխղճություն, օրենքի շրջանցում, շիկանա, իրավունքի պաշտպանության մերժում, դատական հայեցողություն

1. Ընդհանուր դրույթներ

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեպքերի օրենսդրական ամրագրումը բարդ խնդիր է: Այն դրսևորվում է իրավունքի իրականացմամբ, և սկզբունքորեն հնարավոր չէ օրենքով նախատեսել դրանց շրջանակը, կամ դրանց տալ որոշակիության այն աստիճանը, ինչն ունենք իրավախախտումների պարագայում: Օրենսդրության մեջ կարելի է հանդիպել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի կարգավորումների երկու իրավիճակի՝ առաջինը՝ երբ օրենսդիրն ամրագրում է իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքը (սկզբունք)՝ առանց նշելու, թե խոսքը որ իրավունքների մասին է, ինչ ձևով է դրսևորվում չարաշահումը, և երկրորդ՝ երբ օրենսդիրը հստակ ամրագրում է, թե կոնկրետ որ իրավունքները կարող են չարաշահվել, ինչ ձևով և իրավական կոնկրետ ինչ հետևանքներ են նախատեսված նշված իրավունքների չարաշահման համար: Այսինքն՝ օրենսդիրը հստակ նախատեսում է արգելված արարքի կազմը:

Ընդհանուր արգելքի ամրագրումը դրսևորվում է «չարաշահումն արգելված է», «աշխատանքային իրավունքների չարաշահումն արգելվում է» և համարժեք այլ ձևակերպումներով: Այն ունի *կանխարգելիչ գործառույթ*:

Այլ է իրավիճակը, երբ օրենսդիրն ամրագրում է չարաշահման արգելքը՝ զուգահեռ նշելով կոնկրետ իրավունքը(ները), որը կարող է չարաշահվել, չարաշահման օբյեկտիվ կողմը, նաև այն հասարակական հարաբերությունները, որոնք կարող են վնասվել չարաշահման արդյունքում: Օրինակ՝ իրավունքի չարաշահման արգելքի մասին է ՀՀ քրեական դատավարության օրենսգրքի (այսուհետև՝ ՀՀ քր. դատ. օր.) 29-րդ հոդվածի 2-րդ մասը, որի համաձայն՝ արգելվում է իրավունքների չարաշահումը, որը վնաս է հասցնում այլ անձանց կամ արդարադատության շահերին: Հոդվածի 3-րդ մասի համաձայն՝ իրավունքների չարաշահում թույլ տված (...) անձի նկատմամբ սույն օրենսգրքով նախատեսված դեպքերում կարող է կիրառվել նրա վարքագծին համաչափ դատավարական սանկցիա, եթե այն չկիրառելը կարող է վտանգել վարույթի բնականոն ընթացքը: ՀՀ քր. դատ. օր. ի 141-րդ հոդվածի համակարգային վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ եթե վարույթի մասնակիցը կամ այլ անձն իր իրավունքները չարաշահելու միջոցով խոչընդոտում է վարույթի բնականոն ընթացքը, դատարանը կարող է կիրառել բացառապես

«իրավունքի իրականացման սահմանափակում» դատավարական սանկցիան¹: Կարծում ենք՝ այս դեպքերում խոսքը ոչ թե սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման, այլ դատավարական խախտման մասին է, որի դեպքում խախտվում է կոնկրետ իրավական արգելքը: Օրինակ՝ եթե փորձենք նշված նորմերից վեր հանել դատավարական խախտման կազմ, ապա կարող ենք ունենալ հետևյալ իրավիճակը՝ վկայի կողմից միջնորդություն հարուցելու իրավունքը պարբերաբար չարաշահելը, որն ուղղված է այլ անձանց կամ արդարադատության շահերը վնասելուն (փաստակազմ), ենթակա է իրավունքի իրականացման սահմանափակման ձևով դատավարական սանկցիայի (իրավական հետևանք)²: Ըստ էության՝ նման իրավիճակների համար օրենսդրությամբ կարող է սահմանվել նաև տուգանքի ձևով դատավարական սանկցիա³: Դատավարական իրավունքների չարաշահման համար տուգանքի ձևով սանկցիաներ են նախատեսված Մեծ Բրիտանիայում, ԱՄՆ-ում, Բելգիայում, Իտալիայում⁴:

Հարց է առաջանում՝ հնարավո՞ր է արդյոք ՀՀ քր. դատ. օր-ում գտնել որևէ սուբյեկտիվ իրավունք, որը նախատեսված չէ 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, և որի չարամիտ իրականացումը կարող է խոչընդոտել վարույթի բնականոն ընթացքը: Օրինակ՝ երբ մեղադրյալն օգտվում է իր՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով նախատեսված իրավունքից (մեղադրյալն իրավունք ունի (...) իր ընտրությամբ հրավիրելու բժիշկ և անարգել հաղորդակցվելու նրա հետ՝ առանց տեսողական կամ լսողական վերահսկման), սակայն դա իրականացնում է ոչ թե բժշկի խորհուրդները լսելու, այլ գործընթացները ձգձգելու նպատակով: Առնվազն այն տեսանկյունից, որ նշված իրավունքը նախատեսված չէ 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, և մեղադրյալը չի խախտում կոնկրետ արգելքը, այլ իր սուբյեկտիվ իրավունքն իրականացնում է դրա գործառույթին հակառակ,

¹ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ իրավունքի իրականացման սահմանափակում դատավարական սանկցիան կարող է կիրառվել միայն որոշակի խումբ դատավարական իրավունքների պարբերաբար չարաշահելու դեպքում: Դրանք են՝ միջնորդություն հարուցելը, բացարկ հայտնելը, վարույթի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար ապացույցներ ներկայացնելը, վարույթի նյութերին ծանոթանալը և դրանցից ցանկացած տեղեկություն դուրս գրելը, բացման խոսքով, եզրափակիչ ելույթով կամ եզրափակիչ հայտարարությամբ հանդես գալը, պաշտպանից հրաժարվելը, պաշտպանի լիազորությունները դադարեցնելը:

² Նույն իրավիճակը կարող է լինել ՀՀ քր. դատ. օր-ի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-7-րդ կետերով նախատեսված իրավունքները պարբերաբար չարաշահելու դեպքերում:

³ Դատավարական իրավունքների չարաշահման դեպքում տուգանքների ձևով իրավական հետևանքների առաջացման հնարավորության մասին նշվում է նաև Եվրոպական դատարանի դիրքորշման շրջանակներում: Մանրամասն տե՛ս «Шрайбер и Бетч против Франции [Schreiber and Boetsch – France]» № 58751/00// Бюллетень Европейского суда по правам человека. Российское издание. 2004. № 4.

⁴ Шебанова Н.А. Злоупотребление процессуальными правами // Арбитражная практика. 2002. №5 (14). - С.51.

«իրավունքի իրականացման սահմանափակում» դատավարական սանկցիան¹: Կարծում ենք՝ այս դեպքերում խոսքը ոչ թե սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման, այլ դատավարական խախտման մասին է, որի դեպքում խախտվում է կոնկրետ իրավական արգելքը: Օրինակ՝ եթե փորձենք նշված նորմերից վեր հանել դատավարական խախտման կազմ, ապա կարող ենք ունենալ հետևյալ իրավիճակը՝ վկայի կողմից միջնորդություն հարուցելու իրավունքը պարբերաբար չարաշահելը, որն ուղղված է այլ անձանց կամ արդարադատության շահերը վնասելուն (փաստակազմ), ենթակա է իրավունքի իրականացման սահմանափակման ձևով դատավարական սանկցիայի (իրավական հետևանք)²: Ըստ էության՝ նման իրավիճակների համար օրենսդրությամբ կարող է սահմանվել նաև տուգանքի ձևով դատավարական սանկցիա³: Դատավարական իրավունքների չարաշահման համար տուգանքի ձևով սանկցիաներ են նախատեսված Մեծ Բրիտանիայում, ԱՄՆ-ում, Բելգիայում, Իտալիայում⁴:

Հարց է առաջանում՝ հնարավո՞ր է արդյոք ՀՀ քր. դատ. օր-ում գտնել որևէ սուբյեկտիվ իրավունք, որը նախատեսված չէ 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, և որի չարամիտ իրականացումը կարող է խոչընդոտել վարույթի բնականոն ընթացքը: Օրինակ՝ երբ մեղադրյալն օգտվում է իր՝ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 43-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետով նախատեսված իրավունքից (մեղադրյալն իրավունք ունի (...) իր ընտրությամբ հրավիրելու բժիշկ և անարգել հաղորդակցվելու նրա հետ՝ առանց տեսողական կամ լսողական վերահսկման), սակայն դա իրականացնում է ոչ թե բժշկի խորհուրդները լսելու, այլ գործընթացները ձգձգելու նպատակով: Առնվազն այն տեսանկյունից, որ նշված իրավունքը նախատեսված չէ 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասում, և մեղադրյալը չի խախտում կոնկրետ արգելքը, այլ իր սուբյեկտիվ իրավունքն իրականացնում է դրա գործառույթին հակառակ,

¹ ՀՀ քր. դատ. օր-ի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ իրավունքի իրականացման սահմանափակում դատավարական սանկցիան կարող է կիրառվել միայն որոշակի խումբ դատավարական իրավունքների պարբերաբար չարաշահելու դեպքում: Դրանք են՝ միջնորդություն հարուցելը, բացարկ հայտնելը, վարույթի նյութերին կցելու և հետազոտելու համար ապացույցներ ներկայացնելը, վարույթի նյութերին ծանոթանալը և դրանցից ցանկացած տեղեկություն դուրս գրելը, բացման խոսքով, եզրափակիչ ելույթով կամ եզրափակիչ հայտարարությամբ հանդես գալը, պաշտպանից հրաժարվելը, պաշտպանի լիազորությունները դադարեցնելը:

² Նույն իրավիճակը կարող է լինել ՀՀ քր. դատ. օր-ի 143-րդ հոդվածի 2-րդ մասի 1-7-րդ կետերով նախատեսված իրավունքները պարբերաբար չարաշահելու դեպքերում:

³ Դատավարական իրավունքների չարաշահման դեպքում տուգանքների ձևով իրավական հետևանքների առաջացման հնարավորության մասին նշվում է նաև Եվրոպական դատարանի դիրքորշման շրջանակներում: Մանրամասն տե՛ս «Шрайбер и Бетч против Франции [Schreiber and Boetsch – France]» № 58751/00// Бюллетень Европейского суда по правам человека. Российское издание. 2004. № 4.

⁴ Шебанова Н.А. Злоупотребление процессуальными правами // Арбитражная практика. 2002. №5 (14). - С.51.

թույլ է տալիս խոսել ոչ թե *դադարավարական խախտման*, այլ *սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման* մասին:

Մեկ այլ օրինակ մասնավոր իրավունքից: ՀՀ քաղաքացիական օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՀՀ քաղ. օր.) «Քաղաքացիների իրավունքների իրականացման սահմանները» վերտառությամբ 12-րդ հոդվածի համաձայն՝ «Քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողությունները, որոնք իրականացվում են բացառապես այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրությամբ, ինչպես նաև իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը չի թույլատրվում: Մրցակցության սահմանափակման նպատակներով քաղաքացիական իրավունքներն օգտագործել, ինչպես նաև շուկայում գերիշխող դիրքությունը չարաշահել չի թույլատրվում»: Հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է նմանատիպ իրավիճակներում սուբյեկտիվ իրավունքը չարաշահողի՝ իրավունքի պաշտպանության մեջ մերժելու դատարանի կամ արբիտրաժային տրիբունալի դիսկրեցիոն (հայեցողական) լիազորությունը:

Արդեն նշված դիրքորոշման շրջանակներում կարելի է ընդգծել, որ ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 2-րդ նախադասության դեպքում խոսքն իրավունքի չարաշահման ձևով իրավախախտման մասին է: Այսպես՝ մրցակցության սահմանափակման նպատակներով քաղաքացիական իրավունքներն օգտագործելը կամ շուկայում գերիշխող դիրքությունը չարաշահելը, որոնք օրենքի ուժով արգելված են (փաստակազմեր), կարող են առաջացնել դատարանի կամ արբիտրաժային տրիբունալի կողմից անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժման ձևով իրավական հետևանք: Այստեղ մենք ունենք կոնկրետ արգելված արարքի ամբողջական կազմ: Իսկ ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին նախադասության դեպքում տեքստուալ իմաստով անորոշ է արարքի կազմը: Այստեղ գործ ունենք իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի հետ: Անորոշ է, թե ինչ պետք է հասկանալ «քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողությունները» կամ «իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը» հասկացությունների տակ: Որոշակիության տեսանկյունից նույն խնդիրն ունենք ՀՀ աշխատանքային օրենսգրքի (այսուհետ՝ ՀՀ աշխ. օր.) 37-րդ հոդվածի պարագայում:

Այսինքն՝ բոլոր այն դեպքերում, երբ գործ ունենք սկզբունքի մակարդակով սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի հետ, և օրենքում բացակայում է կոնկրետ արարքի նկարագրությունը (փաստակազմ), որի հետ հնարավոր կլիներ համապատասխանեցնել կատարված արարքը, ապա պետք է խոսել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման՝ նպատակին հակառակ սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացման մասին: Իսկ այն դեպքերում, երբ օրենքի տեքստում թեև օգտագործվում է չարաշահում հասկացությունը, սակայն առկա է կոնկրետ արարքի նկարագրությունը, և անձը կարող է խախտել

ՍԱՀՄԱՆԱԴՐԱԿԱՆ ԴԱՏԱՐԱՆ ՏԵՂԵԿԱԳԻՐ 1(122) 2026

օրենքով նախատեսված կոնկրետ արգելքը, պետք է խոսել իրավունքի չարաշահման ձևով իրավախախտման մասին:

2. Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի հիմնահարցը սահմանադրական իրավունքում

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեմ պայքարի մեխանիզմների մշակումը նաև սահմանադրական պահանջ է: Մասնավորաբար, նման մոտեցման համար կարող է հիմք հանդիսանալ ՀՀ Սահմանադրության 77-րդ հոդվածը: Սահմանադրի մոտեցումն այնպիսի է, որ ոչ թե նշվում են կոնկրետ իրավունքները, որոնք կարող են չարաշահվել, այլ այն հարաբերությունները, որոնք կարող են վնասվել չարաշահման արդյունքում (սահմանադրական կարգը, ազգային, ռասայական, կրոնական հարաբերությունների ոլորտը, ինչպես նաև իրավունքների այնպիսի օգտագործում, որոնք կարող են բռնություն կամ պատերազմ քարոզելու ձևով դրսևորվել): Նորմի բովանդակությունը նեղ է և չի վերաբերում իրավունքի չարաշահման արգելքին առհասարակ: Ավելին, օրենսդրության համակարգային վերլուծության արդյունքում պարզ է դառնում, որ այդ հարաբերությունների դեմ ոտնձգություններն օրենսդիրն արդեն որակել է որպես իրավախախտումներ (հանցագործություն)¹: Նման արարքները, անշուշտ, որևէ աղերս չունեն սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հետ:

Քննարկվող հիմնահարցի համատեքստում սահմանադրական մակարդակում կարևորվում է ՀՀ Սահմանադրության «Մարդու ազատ գործելու իրավունքը» վերտառությամբ 39-րդ հոդվածը, համաձայն որի՝ մարդն ազատ է անելու այն ամենը, ինչը չի խախտում այլոց իրավունքները և չի հակասում Սահմանադրությանը և օրենքներին:

Գ. Դանիելյանը նշում է, որ իրավունքի չարաշահման էությունն առավել ամբողջական բացահայտված է Սահմանադրության 39-րդ հոդվածով, թեպետ դրանում ուղղակի ակնարկ անգամ չկա բուն չարաշահման մասին²:

ՀՀ Սահմանադրության 39-րդ հոդվածը կարելի է բաժանել երկու մասի՝ բուն հիմնական իրավունք («մարդն ազատ է անելու այն ամենը») և հիմնական իրավունքի սահմանափակման հիմքեր («չի խախտում այլոց իրավունքները և չի հակասում Սահմանադրությանը»):

¹ Մասնավորապես, ՀՀ քր. օր-ը նախատեսում է այնպիսի հանցատեսակներ, ինչպիսիք են՝ **ազդեսիա իրականացնելու ուղղակի և հրապարակային կոչերը** (հոդված 151), **ատելություն, խտրականություն, անհանդուրժողականություն կամ թշնամանք հրահրելուն կամ քարոզելուն ուղղված հրապարակային խոսքը**, ինչպես նաև այդ նպատակով նյութեր կամ առարկաներ տարածելը (հոդված 329), **սահմանադրական կարգը տապալելը** (հոդված 420), **իշխանությունը զավթելուն, տարածքային ամբողջականությունը խախտելուն կամ սահմանադրական կարգը բռնի տապալելուն ուղղված հրապարակային կոչերը** (հոդված 422):

² Դանիելյան Գ., *Իրավունքի չարաշահումը* : Բանբեր Երևանի համալսարանի: 2021, № 2, էջեր 7-9:

րությանը և օրենքներին»): Ազատ գործելու իրավունքով անձը հանրային իշխանությունից պաշտպանում է ոչ թե կյանքի կոնկրետ ոլորտը (ինչպես ազատության կոնկրետ իրավունքների պարագայում է), այլ վարքագծի ընդհանուր ազատությունը: Այսպիսով՝ հիմնական իրավունքի բուն գործառույթը հանրային իշխանությունից պաշտպանվելն է և ուղիղ չի կարող վերաբերել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքին: Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի հետ կապը կարելի է փնտրել նշված հիմնական իրավունքի սահմանափակման հիմքերի մեջ: Խնդիրն այն է, որ, ամեն դեպքում, օրենսդիրն այլոց իրավունքների պաշտպանության նպատակով պարտավոր է սահմանել ազատ գործելու իրավունքի սահմանափակումները՝ համաչափորեն հավասարակշռելով սուբյեկտիվ իրավունքների միջև կոնֆլիկտը: Ճի՛շտ է, նորմի սահմանափակման հիմքերին վերաբերող հատվածում օգտագործվում է «խախտում» հասկացությունը, սակայն կարծում ենք, որ սահմանադրական իմաստով «խախտում» տերմինը պետք է մեկնաբանել լայն, որի տակ առնվազն կարելի է հասկանալ օրենքով նաև սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի վերաբերյալ կարգավորումներ նախատեսելու պահանջը:

Պետք է արձանագրել, որ բավականին քիչ են այն պետությունները, որոնց հիմնական օրենքները սահմանում են սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման, մասնավորապես՝ դրա ընդհանուր արգելքի վերաբերյալ լուծումներ:

Այսպես, Բուլղարիայի Սահմանադրության 57-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝

«Իրավունքները չպետք է չարաշահվեն, դրանք չպետք է իրականացվեն ի վնաս այլոց իրավունքների և օրինական շահերի»¹:

Համարժեք կարգավորում առկա է նաև Հունաստանի սահմանադրության 25-րդ հոդվածում²: Ճապոնիայի Սահմանադրության 12-րդ հոդվածի համաձայն՝

«(...) Ժողովուրդը պետք է ձեռնպահ մնա իր իրավունքների և ազատությունների որևէ չարաշահումից և կրում է մշտական պատասխանատվություն՝ դրանք հանրային բարեկեցության շահերի դեմ օգտագործման համար (...)»³:

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի վերաբերյալ լուծումներ են առկա նաև Գերմանիայի սահմանադրության մեջ: Այսպես, 18-րդ հոդվածի իմաստով՝ յուրաքանչյուրի կողմից կարծիքի ազատության (հավաքների ազատություն, դասավանդման

¹ <https://www.parliament.bg/en/const> (վերջին մուտքը՝ 29.12.2023):

² <https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/GreeceConstitution.pdf> (վերջին մուտքը՝ 29.12.2023):

³ <http://surl.li/otbur> (վերջին մուտքը՝ 29.12.2023):

ազատությունը գրագրության, նամակագրության, հեռահաղորդակցության գաղտնիությունը և այլն) օգտագործումն ազատ, ժողովրդավարական կարգերի դեմ պայքարի նպատակով չարաշահում է, և անձը զրկվում է այդ հիմնական իրավունքից: Զրկման փաստը հաստատվում է և ծավալները որոշվում են Ֆեդերալ սահմանադրական դատարանի կողմից:

Առանձին պետություններում սահմանադրական մակարդակով թեև բացակայում են ուղղակի կարգավորումներ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման անթույլատրելիության մասին, սակայն նման վարքագծի արգելքի վերաբերյալ ընդհանուր լուծումները շարադրված են «բարեխիղճ», «ողջամիտ», «գիտակից վարք», «արդարություն» ձևակերպումներով:

Այսպես, «Իրավունքների և ազատությունների կանադական խարտիայի» (1982 թվականի Սահմանադրական ակտի 1-ին մաս. «Canadian Charter of Rights and Freedoms», «Charte canadienne des droits et libertés») «Իրավունքների և ազատությունների երաշխիքները» վերտառությամբ 1-ին հոդվածի համաձայն՝

«Իրավունքների և ազատությունների կանադական խարտիան երաշխավորում է դրանում թվարկված իրավունքների և ազատությունների այնպիսի ողջամիտ և օրենքով նախատեսված սահմաններում իրականացում, որոնք կարող են համոզիչ, հիմնավորված լինել ազատ, ժողովրդավարական հասարակությունում»¹:

Նշված կարգավորման և սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի միջև կապի մասին է վկայում նաև Կանադայի դատական պրակտիկան: Հատկանշական է, որ Կանադայի Գերագույն Դատարանն իր որոշումներում, համակարգելով իրավունքի չարաշահման հակազդման դոկտրինը, իրավունքների իրականացման խելամտության տակ հասկանում է հասարակության կողմից ընդունված նպատակահարմարությունը, որն իր հերթին անձանց իրավունքների և հասարակության հետաքրքրությունների հավասարակշռման չափանիշ է²:

Մեկ այլ որոշման շրջանակներում Կանադայի Գերագույն Դատարանը նշում է, որ դատարաններն էական դերակատարում պետք է ունենան դատավարական իրավունքների չարաշահման դեմ պայքարում: Այդ համատեքստում Դատարանը նշում է, որ չարաշահում պետք է որակել այնպիսի իրավիճակները, որի պայմաններում դատավարության

¹ https://publications.gc.ca/collections/collection_2017/pch/CH37-4-1-2005-rus.pdf (վերջին մուտքը՝ 31.12.2023):

² *Canada (Attorney General) v. Bedford* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2013 SCC 72 / Case number 34788. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13389/index.do> (վերջին մուտքը՝ 31.12.2023):

մյուս կողմը հայտնվում է ակնհայտ անարդար վիճակում, կամ որևէ կերպ կասկածի տակ է դրվում արդարադատության իրականացումը¹: Հատկանշական է, որ սուբյեկտիվ իրավունքի նպատակային իրականացման անհրաժեշտության տեսանկյունից Կանադայի Գերագույն Դատարանը ելակետային է համարում նաև բարեխղճության ընդհանուր սկզբունքի դերակատարությունը՝ կարևորելով իրավահարաբերության կողմերի միջև խելամիտ, բարեխիղճ ակնկալիքները: Դատարանն ընդգծում է, որ կողմերը պետք է խուսափեն միմյանց խաբելուց, նաև այնպիսի վարքագծից, որը միմյանց կղնի շփոթմունքի մեջ²: Կարևոր է հատկապես այն, որ չարաշահման դեմ պայքարի գործում էական դերակատարում է տրված Դատական համակարգին, և որ իրավունքի չարաշահումը դիտարկվում է որպես նեգատիվ, արդարադատության իրականացմանը խոչընդոտող երևույթ:

Կանադայի Գերագույն Դատարանը, զարգացնելով սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հիմնահարցի և դրա դեմ պայքարի վերաբերյալ իր պրակտիկան, նշում է, որ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահումը չի կարող համարվել իրավախախտման հատուկ տեսակ (...), այն այնպիսի գործողությունների տեսակ է, որի դեպքում չարաշահվում է իրավական ազատությունը, արարքները իրականացվում են «չար» նպատակով՝ հակառակ այդ իրավունքի նշանակությանը և նրա ոգուն: Դատարանն ավելացնում է, որ այս տեսանկյունից չարաշահման հակազդման դոկտրինը պետք է լինի ճկուն, որպեսզի արդարադատության իրականացումը չդրվի կասկածի տակ³:

Մեթոդաբանական տեսանկյունից ճիշտ ենք համարում այն մոտեցումը, որ չարաշահման արգելքի պատասխանները պետք է փնտրել առաջին հերթին սահմանադրություններում, որտեղ որոշակիացված են անհատի, հասարակություն և պետություն հարաբերությունները, այդպիսի հարաբերությունների հավասարակշռվածության մասշտաբը, մարդու իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման սահմանները, իրավական պետության գաղափարը, ժողովրդավարական կարգերը, հանրային բարեկեցությունը: Եթե գործ ենք ունենում սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեպքերի հետ, ա-

¹ *Toronto (City) v. C.U.P.E., Local 79* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2003 SCC 63 / Case number 28840. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/2097/index.do> (վերջին մուտքը՝ 31.12.2023):

² *Bhasin v. Hrynew* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2014 SCC 71 / Case number 35380. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14438/index.do> (31.12.2023). Մանրամասն տե՛ս նաև՝ **Кабышев С.В.** Доктрина противодействия злоупотреблению правом в Канаде / противодействия злоупотреблению правом: теория, практика, техника: сборник статей по материалам Международной-практической конференции (Нижний Новгород, 23-24 мая 2019) / под ред. В.А. Толстика, В.М. Баранова, П.В. Васильева. – Н. Новгород: Нижегородская академия МВД. России, 2019. - С. 209-210.

³ *Behn v. Moulton Contracting Ltd.* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2013 SCC 26 / Case number 34404. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13038/index.do> (վերջին մուտքը՝ 31.12.2023):

պա խարխլվում է նաև նշված շահերի միջև սահմանադրական բալանսը: Այս տեսանկյունից պետք է համաձայնել այն տեսակետի հետ, որ իրավունքի չարաշահման արգելքը սահմանադրական իրավունքի և առհասարակ իրավունքի ընդհանուր սկզբունք է¹:

3. Հիմնահարցի օրենսդրական կարգավորումների համեմատական վերլուծություն

3.1. *Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի վերաբերյալ կարգավորումների համեմատական վերլուծություն:* Որքան էլ փորձենք խոսել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման՝ որպես իրավունքի ընդհանուր տեսական ֆենոմենի մասին, այն հանգամանքը, որ վերջինիս արմատները գալիս են մասնավոր հարաբերություններից, կասկածից վեր է: Հետագայում այն ընդունվել և զարգացել է իրավունքի այլ ճյուղերում:

Ինչ վերաբերում է ազգային օրենսդրությանը, ապա մասնավոր իրավունքի մակարդակում ևս առկա է սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքին վերաբերող կարգավորում:

ՀՀ քաղ. օր-ի «Քաղաքացիների իրավունքների իրականացման սահմանները» վերտառությամբ 12-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողությունները, որոնք իրականացվում են բացառապես այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրությամբ, ինչպես նաև իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը չի թույլատրվում: Մրցակցության սահմանափակման նպատակներով քաղաքացիական իրավունքներն օգտագործել, ինչպես նաև շուկայում գերիշխող դրությունը չարաշահել չի թույլատրվում»:

Ավելին, նույն հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է նմանատիպ իրավիճակներում սուբյեկտիվ իրավունքը չարաշահողի՝ իրավունքի պաշտպանության մեջ մերժելու դատարանի կամ արբիտրաժային տրիբունալի դիսկրեցիոն (հայեցողական) լիազորությունը:

Այն տեսակետը, որ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման մասին կարելի է խոսել սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացման համատեքստում (թեկուզ և ոչ նպատակային), կասկած չի հարուցում: Այս տեսանկյունից ինստիտուտը ճիշտ է դիտարկել իրավունքի կենսագործման ձևերի լույսի ներքո: Խոսքն այս պարագայում կարող է վերաբերել իրավունքի օգտագործմանը (իրականացմանը), երբ անձն օգտվում է իր սուբյեկտիվ իրա-

¹ **Василевич Г.А., Василевич С.Г.** Злоупотребление правом - правомерное поведение или правонарушение? // Экономика. право. общество. 2018, № (1). - С. 20.

վունքից¹: Սակայն այն հանգամանքը, որ այդ օգտագործումը դրսևորվում է ոչ նպատակային իրականացմամբ, նաև ստիպում է մեզ խոսել իրավունքի կենսագործումից դուրս ֆենոմենի մասին, քանզի չի կարող, օրինակ, սուբյեկտիվ իրավունքի ոչ նպատակային իրականացումը համարվել իրավունքի կենսագործում: Այստեղ անհրաժեշտ է խոսել իրավունքի կողմից գնահատվող յուրահատուկ վարքագծի (ինստիտուտի) մասին:

Վերադառնալով ՀՀ քաղ. օր-ի նշված հոդվածի ընթերցմանը՝ պետք է նշել, որ այն լավագույնը հուսալու հնարավորություն չի ընձեռում ոլորտում սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման և դրա արգելքի վերաբերյալ իրավակարգավորումներն ամբողջական համարելու համար:

Պայմանականորեն կարող ենք նշել, որ օրենսդիրը փորձել է առանձնացնել՝ (1) մեկ սուբյեկտիվ իրավունքի ոչ նպատակային իրականացման (չարաշահման) ինքնուրույն ձև՝ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց **այն գործողությունները**, որոնք իրականացվում են բացառապես այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրությամբ, և (2) մեկ հավաքական ձև՝ **իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը**:

Նախ՝ պետք է նշել, որ չարաշահման ինքնուրույն ձևը բնութագրելիս օրենսդրի կողմից օգտագործվող «**այն գործողությունները**» ձևակերպման տակ պետք է հասկանալ սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացումը: Արարքը չարաշահում որակելու համար անձի մոտ նաև պետք է առկա լինի **բացառապես այլ անձանց վնաս պատճառելու մտադրություն**:

Չարաշահման հավաքական ձևը բնութագրելիս օգտագործվող «**ինչպես նաև իրավունքն այլ ձևով չարաշահելը**» ձևակերպումն առնվազն հնարավորություն է տալիս արձանագրելու, որ օրենսդիրը նախապես խոսել է սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ինչ-որ ձևի մասին: Երբ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման 2 ձևերը համադրում ենք, հարց է առաջանում՝ 2-րդ կիսանախադասությունում առկա «**այլ ձևեր**» ձևակերպումն իմաստային ինչպիսի՞ բեռ ունի. մասնավորապես՝ 1-ին մոդելի հետ համադրության պարագայում քաղաքացիները և իրավաբանական անձինք իրենց իրավունքները չարաշահում են «**գործողությամբ**», թե՞ «**այլ ձևեր**» հասկացությունը պետք է կապել «**այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրություն**» հասկացության հետ: Հոդվածում առկա այս ներքին անորոշությունը բարդացնում է սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դրսևորումների որակումը: Այսինքն՝ անհասկանալի է՝ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման «**այլ ձևերը**» պետք է դրսևորվեն գործողությամբ (իրավունքն իրականացվի ակտիվ ձևով)՝ հաշվի առնելով «**ձև**» հասկացության լեզվական նշանակությունը, թե՞ կարևոր է նաև այլ ան-

¹ Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ / Հեղ. խումբ: Գիտ. խմբ.՝ Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան. 4 -րդ լրամշակված հրատ.: Եր., «Լուսաբաց հրատարակչատուն», 2023. Էջեր 338-339:

ձանց վնաս պատճառելու մտադրությունը, թե՛ երկուսը միասին: Կարծում ենք՝ առնվազն պոզիտիվ իրավունքի մակարդակում իրավունքն այլ ձևերով չարաշահելու էությունը հասկանալու համար էական է լինելու «սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացում» և «այլ անձանց վնաս պատճառելու մտադրություն» փաստակազմերի գնահատումը:

Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ հայրենական քաղաքացիական օրենսդրությունն իր վրա կրում է ռուսական ոլորտային օրենսդրության, իսկ վերջինս էլ՝ գերմանական քաղաքացիական օրենսդրության կնիքը՝ կարելի է պնդել, որ ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կիսանախադասությունը (Քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց այն գործողությունները, որոնք իրականացվում են բացառապես այլ անձի վնաս պատճառելու մտադրությամբ) վերաբերում է շիկանայի ինստիտուտին: Եթե վերացարկվում ենք ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածով նախատեսված շիկանայի վերաբերյալ կարգավորումից, դժվար է ասել, թե սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման այլ դեպքերում ինչ հատկանիշների հիման վրա պետք է իրավակիրառն արարքը որակի որպես այդպիսին: Հոդվածի բովանդակությունը հնարավորություն չի ընձեռում գոնե ընդհանուր գծերով որոշակիացնել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ինստիտուտը: Խնդրի մի փոքր այլ տրամաբանությամբ անդրադարձ է կատարվել նաև հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ²: Նման պայմաններում էական է լինելու հատկապես դատական պրակտիկան:

Ի տարբերություն ՀՀ-ի՝ ՌԴ-ն վերանայել է հիմնահարցի վերաբերյալ պոզիտիվ կարգավորումների ծավալը: Հատկանշական է, որ փոփոխությունների արդյունքում ՌԴ քաղ. օր-ի «Քաղաքացիական օրենսդրության հիմունքները» վերտառությամբ 1-ին հոդվածում, որպես ինքնուրույն սկզբունք, նախատեսվել է քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների բարեխղճությունը: Մինչ այդ բարեխղճության վերաբերյալ կանոնների կարելի էր հանդիպել ՌԴ քաղաքացիական օրենսգրքի առանձին հոդվածներում³: Չնայած բարեխղճության վերաբերյալ կարգավորումներին՝ ՌԴ քաղաքացիական օրենսդրու-

¹ **Доманжо В.** Ответственность за вред, причиненный путем злоупотребления правом. Ученые записки Казанского университета. - Казань, 1913. Т. 80, кн. 5. - С. 5.

² **Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ա.**, Իրավունքի չարաշահում: Եր., «Հայրապետ» իրատ., 2019, էջ 68:

³ "Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть первая. Постатейный комментарий" Авторы: С.П. Гришаев, Т.В. Богачева, Ю.П. Свит, 2019 год, <https://rulaws.ru/gk-rf-chast-1/Razdel-1/Glava-2/Statya-10/> (վերջին մուտքը՝ 04.01.2024): Օրինակ՝ ՌԴ քաղ. օր. 6-րդ հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ Կողմերի իրավունքները և պարտականությունները որոշակիացման պարագայում պետք է ելնել նաև բարեխղճության, բանականության և արդարության պահանջներից: Քաղաքացիական շրջանառության մասնակիցների բարեխղճության սկզբունքի համաձայն՝ (...) քաղաքացիական իրավունքների իրականացման ժամանակ քաղաքացիական իրավահարաբերության մասնակիցները պետք է գործեն բարեխղճորեն: Իսկ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ ոչ ոք իրավունք չունի ստանալ առավելություն (...) իր անբարեխղճ վարքագծից:

թյունը չի տալիս բարեխղճության լեգալ բնորոշումը, որը գտնվում է դատարանի հայեցողության տիրույթում: Այստեղ կիրառելի է ՌԴ քաղ. օր-ի 10-րդ հոդվածի 5-րդ մասի իրավակարգավորումը՝ համաձայն որի քաղաքացիական իրավահարաբերությունների մասնակիցների բարեխղճությունը և գործողությունների ողջամտությունը ենթադրվում է (բարեխղճության և գործողությունների ողջամտության կանխավարկած):

Իրավաբանական գրականության մեջ ընդգծվում է, որ դժվար թե հնարավոր լինի տալ բարեխղճության բնորոշումը: Սակայն պետք է ընդունել այն իրողությունը, որ եթե չարաշահումն օրենսդրի կողմից դիտարկվել է որպես իրավատիրոջ ակնհայտ անբարեխիղճ վարքագիծ, ապա բարեխղճության հնարավոր ծավալների որոշակիացումն այլընտրանք չունի: Ենթադրվում է, որ իրավահարաբերության մասնակիցը բարեխիղճ է, եթե իր իրավունքն իրականացնելիս նպատակ չունի վնասել այլ շահերի¹:

ՌԴ քաղաքացիական օրենսդրության մեջ բարեխղճության սկզբունքի ամրագրումը նպատակ է հետապնդել որոշակիացնել սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման էությունն ու տեսակները և ուղղված է քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների բարոյական հիմքերի ամրապնդմանը: Տեսակետն արտացոլված է հատկապես ՌԴ քաղ. օր-ում փոփոխությունները և լրացումները կատարելու մասին օրենքի նախագծի տեղեկանք-հիմնավորման մեջ: Փաստաթղթում ասվում է, որ (...) բարեխղճության վերաբերյալ կանոնի ամրագրումը (...) թույլ կտա քաղաքացիաիրավական հարաբերությունների կարգավորման համար սահմանելու վարքագծի կարևոր ուղենիշեր:

Ինչպես նշվել է, ՀՀ քաղ. օր-ը (հոդված 12, մաս 1) և ՌԴ քաղ. օր-ը (հոդված 10, մաս 1) ունեն կարգավորումներ, որոնք վերաբերում են շիկանայի ինստիտուտին: Ի տարբերություն սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հնարավոր այլ դեպքերի՝ այս պարագայում չարաշահողի դիտավորությունն ուղղված է այլ անձին վնաս պատճառելուն: Վնասի ինստիտուտի գործոնը հաշվի առնելով՝ շիկանան անհրաժեշտ է տարբերակել վնաս պատճառելու հետևանքով ծագած պարտավորություններից (դելիկտային հարաբերություններ): Գլխավոր տարբերակիչ առանձնահատկությունն այն է, որ շիկանայի դեպքում անձն օգտագործում է իր սուբյեկտիվ իրավունքը, իսկ դելիկտային պարտավորություն առաջանում է, երբ վնաս պատճառողն ու տուժողը պայմանագրային հարաբերություններով կապված չեն լինում: Հնարավոր է, որ վնաս պատճառողն ու տուժողը լինեն պայմանագրային հարաբերությունների մեջ, սակայն վնասը պատճառվի պայմանագրային պարտավորությունների հետ կապ չունեցող գործողությունների հետևանքով: Դելիկտային հարաբերություններում իրավախախտի կողմից կատարված արարքը նրա սուբյեկտիվ իրավունքից չի բխում, իսկ շիկանայի դեպքում, ինչպես նշել ենք, սուբյեկտիվ

¹ Емельянов В.И. Юридическая сущность доброй совести // ЭЖ-Юрист. 2002. № 18. - С. 18.

իրավունքն է այն միջոցը, որի իրականացման արդյունքում հնարավոր է վնաս հասցնել: Դելիկտային իրավահարաբերություններում վնասն սկզբունքորեն պետք է առկա լինի, իսկ շիկանայի դեպքում՝ բավարար է վնաս հասցնելու մտադրությունը¹:

Գնահատելով սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման և դրա արգելքի վերաբերյալ ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածի բովանդակությունը և այն համադրելով ՌԴ քաղ. օր-ի վերաբերելի հոդվածների հետ՝ պետք է արձանագրել, որ հիմնահարցին վերաբերելի հայրենական քաղաքացիական օրենսդրությունը, ավելի ճիշտ՝ եզակի կարգավորումները, ընդհանուր առմամբ, ի վիճակի չեն արդյունավետ պայքարել չարաշահումների դեմ:

3. 2. *Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահում և «օրենքի շրջանցում»:* ՌԴ քաղաքացիական օրենսդրության նոր մոտեցումներից է այսպես կոչված «օրենքի շրջանցումը» որպես սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ինքնուրույն տեսակ դիտարկելը: Օրենքում բացահայտված չէ «օրենքի շրջանցում» արտահայտության բովանդակությունը:

«Օրենքի շրջանցման» մասին խոսել են դեռևս հռոմեացի իրավաբանները: Նրանք նշում էին.

«Contra legem facit, qui id facit, quod lex prohibet; in fraudem vero, qui salvis verbis legis sententiam eius circumvenit»», որը թարգմանաբար նշանակում է՝ օրենքին հակառակ գործում է այն անձը, ով կատարում է արգելված արարքը, իսկ արարքը կարելի է որակել օրենքի շրջանցում, երբ օրենքի տառը պահպանվում է, սակայն շրջանցվում է օրենքի իմաստը²:

Մինչհեղափոխական և գերմանալեզու իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է.

«Օրենքի շրջանցումը» իրենից ներկայացնում է գործողություն, որը ոչ թե խախտում է օրենքի կարգադրագրերը, այլ վնասում է այն նպատակը, որին հասնելու համար ընդունվել է օրենքը»³:

¹ **Радченко С.Д.** Злоупотребление правом в гражданском праве России: дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2007. - С. 63. **Губарь А.С.** Шикана как особая форма злоупотребления гражданским правом // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2012. №4 (18). - С. 66.

² **Муранов А.И.** Попытка внедрения понятия «обход закона» в ГК РФ и международный коммерческий арбитраж в России // Вестник международного коммерческого арбитража. 2011. № 1. - С. 188–213. Дигесты Юстиниана. Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями И.С. Перетерского. - М.: Наука, 1984. - С. 33

³ **Егоров А.В.** Обход закона: использование дозволенной правом формы ради запрещенной правом цели // Вестник международного коммерческого арбитража. 2011. № 2 (4). - С. 169-170.. Zurich, 1917. S. 12.

Վ.Մ. Խվոստովը, «օրենքի շրջանցումը» կապելով գործարքների հետ (in fraudem legis), նշում է.

«Փորձելով հասնել օրենքի բովանդակությանը հակառակ նպատակի՝ կողմերը կնքում են գործարքներ, որը տանում է այն պրակտիկ արդյունքին, որի դեմ պայքարում է օրենքը (...)»¹:

ՌԴ քաղ. օր-ի ընդհանուր դրույթների կատարելագործմանն ուղղված ռազմավարության նախագծում քննարկվող ինստիտուտի վերաբերյալ տրվել է հետևյալ բացատրությունը՝

«(...) «Օրենքի շրջանցման» տակ պետք է հասկանալ ձևական տեսանկյունից չարգելված մեխանիզմի օգտագործումն այն նպատակին հասնելու համար, որի նկատմամբ օրենսդրի բացասական վերաբերմունքը տեսանելի է իրավակարգավորման բովանդակությունից»:

Խնդրի վերաբերյալ այլ պետությունների պրակտիկան տարբերվում է: Օրինակ՝ Իտալիայի քաղ. օր-ի 1344-րդ հոդվածը ևս արգելում է «օրենքի շրջանցմամբ» պայմանագրեր կնքել, կամ, օրինակ, Իսպանիայի քաղ. օր-ի 6-րդ հոդվածի համաձայն՝ արարքները, որոնք իրականացվել են նորմի տեքստին համապատասխան և հետապնդում են իրավակարգի կողմից արգելված և իրավակարգին հակասող արդյունք, «օրենքի շրջանցում են»²:

Հատկանշական է, որ բերված օրինակներում չկա իրավունքի չարաշահման վերաբերյալ ուղիղ նշում: Այն պետություններում (Ավստրիա, Շվեյցարիա), որոնց օրենսդրության մեջ բացակայում է ուղիղ արգելքը, դրա անթույլատրելիության մասին եզրահանգում արվում է օրենքի իմաստի մեկնաբանման միջոցով³: Օրինակ՝ Շվեյցարիայի քաղ. օր-ի 2-րդ հոդվածը սահմանում է՝ «Իրավունքներն իրականացնելիս և պարտականությունները կատարելիս յուրաքանչյուրը պետք է վարվի բարեխղճությամբ: Իրավունքների ակնհայտ չարաշահումը չի կարող օգտվել պաշտպանությունից»⁴: Համարժեք իրավիճակ ունենք նաև Գերմանիայի քաղ. օր-ում, երբ օրենսդիրը հրաժարվել է «օրենքի շրջանցման» ուղիղ արգելքից: Նշվում է, որ նման արգելքի ամրագրումն էականորեն ազդելու էր իրավակիրառի (դատարանների) կողմից օրենքի մեկնաբանության վրա, և դատարանի՝

¹ Хвостов В.М. Система римского права: учебник. - М.: Спарк. 1996. - С. 154.

² Захарова О.Е. Запрет “обхода закона” в праве России и Германии. Проблемы экономики и юридической практики. 2018. - С. 111.

³ Егоров А.В. Указ. соч. - С. 171.

⁴ Швейцарское Гражданское Уложение 10 декабря 1907 года. Пер. К.М. Варшавского. Петрофад, 1915. - С. 19. <https://www.prlib.ru/item/699113> (վերջին մուտքը՝ 15.01.24):

բազմաթիվ թույլատրված գործարքներ կարող են անվավեր ճանաչվելու իրական վտանգի ենթարկվել¹:

Մաքս Պլանկի անվան միջազգային մասնավոր իրավունքի ինստիտուտն իր եզրակացության մեջ նշում է.

«(...) «օրենքի շրջանցումը» իրավունքի չարաշահումից տարբերվում է նրանով, որ չարաշահման դեպքում չարաշահողը դուրս է գալիս սուբյեկտիվ իրավունքի իրական բովանդակությունից և իմաստից, «օրենքի շրջանցման» դեպքում պահանջն ուղղված է գործող օբյեկտիվ իրավունքին, երբ մասնավոր ջանքերի միջոցով ստեղծվում են իրավասահմանող փաստեր: Իրավակարգի տեսանկյունից դրանք արհեստական են և չեն կարող ունենալ հետևանքներ: Այսպիսով՝ իրավակարգի հետ կոնֆլիկտի մեջ է մտնում ոչ թե սուբյեկտիվ իրավունքի ոչ նպատակային իրականացումը, այլ դրա ձևակերպումը»²:

Իրավաբանական գրականության մեջ որպես «օրենքի շրջանցման» օրինակ բերվում է այն, որ ոչ ռեզիդենտ իրավաբանական անձը, չունենալով իրավաբանական հնարավորություն անձամբ մասնակցելու, օրինակ, ռազմական արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման գործընթացին, ռեզիդենտ իրավաբանական անձի հետ կնքում է կոմիսիայի պայմանագիր՝ հանձնարարելով վերջինիս մասնակցել աճուրդին: Հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ «օրենքի շրջանցումը» ռուսական օրենսդրությունը դիտարկում է որպես սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման տեսակ, ապա այն պետք է դրսևորվի սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացման ձևով: Ոչ ռեզիդենտ իրավաբանական անձի համար կոմիսիայի պայմանագիր կնքելն իրավունքի իրականացման դաշտում է: Եթե հաշվի առնենք, որ բերված օրինակում նշվում է ոչ ռեզիդենտ իրավաբանական անձի կողմից անձամբ ռազմական արդյունաբերական ձեռնարկությունների սեփականաշնորհման գործընթացին մասնակցելու անհնարինության մասին, ապա հարց է առաջանում՝ ինչպե՞ս կարող է նման պայմանագիրը քննարկման առարկա չդառնալ, օրինակ, գործարքների անվավերության շրջանակներում: Այդ պարագայում ոչ ռեզիդենտ իրավաբանական անձի սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացման հարցը կբացառվի, և հարաբերությունը պետք է գնահատել գործարքների անվավերության հետևանքների, այլ ոչ թե սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման շրջանակում, որի պարագայում նախատեսված են կոնկրետ իրավական հետևանքներ (<< քաղ. օր., 12-րդ հոդ-

¹ Гражданские и торговые кодексы зарубежных стран: сборник законодательства. Современное зарубежное частное право: учеб. пособие / Под ред. С.Н. Медведева, С.О. Звонков. - Ставрополь, 1999. - С. 366.

² Siehr, Gesetzesumgehung (Зур, «Обход закона»), в книге: Basedow/Норт/Zimmermann (Hrsg), Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts (HWB) (Базедов/Хопт/Циммерманн (ред.), Справочник Европейского частного права) Т.1. 2009. - С. 742.

ված, մաս 2՝ «(...) դատարանը կամ արբիտրաժային տրիբունալը կարող է մերժել անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում»: Գրեթե համարժեք կարգավորումներ են առկա նաև ՌԴ քաղ. օր-ում՝ հոդված 10, մաս 2):

Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ օրենքը շրջանցող ցանկացած գործողություն իրավունքի չարաշահում դիտարկելը կարող է այն դարձնել բավականին լայն: Այս դեպքում իրավունքի չարաշահման ինստիտուտը կարող է «ներխուժել» իրավախախտման դաշտ¹:

«Օրենքի շրջանցման» արգելքի ամրագրման վերաբերությամբ դոկտրինում գերակշռում է այն կարծիքը, որ նման արգելքը ձևական, դեկլարատիվ բնույթ է կրում²:

Հատկանշական է, որ մինչև ՌԴ քաղ. օր-ում համարժեք լրացումներ նախատեսելը ՌԴ դատական պրակտիկայում օրենքի շրջանցումը նախկինում դիտարկվել է որպես իրավունքի չարաշահման տեսակ: Այսպես՝ ՌԴ Ֆեդերալ Արբիտրաժային Դատարանը 14.01.2009 թ. № 8207/08 որոշման շրջանակներում արձանագրել է վիճելի օբյեկտների ձեռքբերման համար գործարքի կնքման ժամանակ իրավունքի չարաշահման փաստը: Նշվում է, որ Դատարանն ունեցել է հիմքեր գործարքն անվավեր ճանաչելու համար, որոնք կատարվել են օրենքի շրջանցմամբ՝ հիմք ընդունելով ՌԴ քաղ. օր-ի 10-րդ հոդվածի 2-ր մասը (իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանքներ) և 168-րդ հոդվածը (օրենքի կամ այլ իրավական ակտի պահանջները խախտող գործարքի անվավերությունը)³: Այսինքն՝ Դատարանը սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման (իրավունքի իրականացման) փաստը գնահատել է գործարքի անվավերության շրջանակներում:

Իրավունքի չարաշահման ինստիտուտի մասին տեսական և գիտական մանիպուլյացիաներն ինքնին նպաստում են այնպիսի նոր ինստիտուտների «առաջացմանը» կամ «վերակենդանացմանը», որոնք գտնվում են իրավունքի իրականացման և իրավախախտման սահմանագծում: Դրանք սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման տեսակ դիտարկելն էլ ավելի է խճճում առանց այն էլ բարդ և ոչ միանշանակ այս ինստիտուտի բովանդակությունը: «Օրենքի շրջանցումը» որպես սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման տեսակ դիտարկելու մոտեցման դեմ հանդես եկող հեղինակներից մեկն արդարացիորեն ընդգծել է, որ այն բացերով լի և «չմտածված» օբյեկտիվ իրավունքի ախտանիշ է, այդ

¹ Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ա., Նշված աշխ., էջեր 73-74: Նույն աշխատանքում իրավունքի չարաշահումը գնահատվում է որպես յուրահատուկ իրավախախտում (տե՛ս նույն աշխ. էջ 25):

² Захарова О.Е. Указ. соч. - С. 112-114.

³ "Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть первая. Постатейный комментарий". Авторы: Гришаев С.П., Богачева Т.В., Свит Ю.П. Изд.: 2019 год. <https://rulaws.ru/gk-rf-chast-1/Razdel-I/Glava-2/Statya-10/> (վերջին մուտքը՝ 10.01.2024):

հիվանդությունը պետք է բուժել միայն իրավունքը զարգացնելով¹, այլ ոչ թե ազատության և բարեխղճության սահմանն էլ ավելի անորոշ դարձնելով (ընդգծումը՝ Մ. Մ.):

Որոշ ռուս հեղինակներ նշում են, որ «օրենքի շրջանցման» ինստիտուտը՝ որպես չարաշահման տեսակ, սպառել է իրեն: Այժմ, երբ ռուս հասարակությունը կարիք ունի ոչ միայն տնտեսության, այլև իրավունքի վերակառուցման, անհասկանալի է, թե ինչու ոլորտի բարեփոխիչները փորձում են օգտագործել կառուցակարգեր, որոնք 20-րդ դարի 20-ականներին օգտագործվում էին բոլշևիկների կողմից «նէպմանների նկատմամբ հսկողություն» իրականացնելու համար: Ավելին՝ «օրենքի շրջանցում» ինստիտուտը քննադատության է ենթարկվել նաև անգլոամերիկյան դոկտրինի կողմից՝ որպես ազատությանն սպառնացող միավոր²:

4. Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հիմնահարցը ՀՀ իրավունքի համակարգի առանձին ճյուղերում

ՀՀ աշխ. օր-ի 37-րդ հոդվածի համաձայն՝

«Գործատուները, աշխատողները և նրանց ներկայացուցիչներն իրենց իրավունքներն իրականացնելիս (...) պարտավոր են (...) գործել բարեխիղճ և ողջամիտ: Աշխատանքային իրավունքների չարաշահումն արգելվում է: Աշխատանքային իրավունքների իրականացմամբ չպետք է խախտվեն այլ անձանց՝ օրենքներով պաշտպանվող իրավունքներն ու շահերը»:

Կարելի է արձանագրել, որ բացի բարեխիղճ և ողջամիտ վարքագծի վերաբերյալ օրենսդրական ձևակերպումներից, որոնք առհասարակ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման գնահատման չափանիշներ են, հիմնախնդրի բովանդակային կողմը, ինչպես քաղաքացիական օրենսդրության պարագայում, բացահայտված չէ: Նախ՝ ՀՀ աշխ. օր-ի 37-րդ հոդվածը վերաբերում է ոչ միայն սուբյեկտիվ (աշխատանքային) իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքին, այլև՝ աշխատանքային իրավահարաբերության կողմերի՝ օրենքները պահպանելու պարտականությանը, ինչը չի կարելի դիտարկել իրավունքների ոչ նպատակային իրականացման շրջանակներում, քանզի պարտականությունը չկատարելու պարագայում գործ ենք ունենալու դասական իրավախախտման փաստի հետ: Այսպիսով՝ ակնհայտ է, որ աշխատանքային իրավահարաբերություննե-

¹ **Порогикова О.А.** Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом. 3-е изд. - М.: Изд. Юрайт, 2023. - С. 228.

² **Муранов А.И.** Законодательство: ВАС идет в обход // Ведомости (газета), 29 апреля 2011, №77 (2843). <http://sur1.li/phhza> (վերջին մուտքը՝ 14.01.2024):

րում և սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման փաստն օրենսդիրը կապում է իրավունքների իրականացման հետ:

Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է՝

«Աշխատանքային իրավունքի չարաշահման տակ կարելի է հասկանալ այս կամ այն իրավունքից հաճախակի օգտվելը՝ այն դեպքում, երբ օրենքում բացակայում է տվյալ իրավունքի իրականացման կարգի և պայմանների հստակ կանոնակարգումը կամ կարգավորող նորմի բովանդակությունը տարրնկալման կամ հակասական մեկնաբանության տեղիք է տալիս»¹:

Հայրենական իրավաբանական գրականության մեջ որպես սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման օրինակ է բերվում այն, որ աշխատողը, հաստատապես տեղյակ լինելով իր հետ աշխատանքային պայմանագիրը լուծելու՝ գործատուի մտադրության մասին (օրինակ՝ գրավոր ծանուցում), չի ներկայանում աշխատանքի և պատճառաբանելով իր անաշխատունակության վիճակը՝ խնդրում է բացակայությունը համարել հարգելի: Նշվում է, որ նման իրավիճակում առկա է անաշխատունակության ընթացքում աշխատանքից ազատվելուց պաշտպանված լինելու իրավունքի չարաշահումը²: Կարծում ենք՝ այստեղ պետք է հստակեցնել մեկ հարց՝ անձն ինչպե՞ս է հիմնավորելու իր անաշխատունակության փաստը: Եթե աշխատողը կներկայացնի հիվանդության փաստը հաստատող բժշկական տեղեկանք, ապա սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահումը բացառվում է, թեկուզև նման մտադրությունը զուգադիպել է հիվանդության փաստի հետ: Իսկ եթե կպարզվի, որ բժշկի տեղեկանքը կեղծ է, ապա այստեղ հնարավոր է նաև քրեական պատասխանատվության հարց:

Աշխատանքային իրավահարաբերություններում սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հարցերին ազգային դատարանն անդրադարձել է նաև աշխատանքային պայմանագրի լուծման վեճերի շրջանակում³:

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման և դրա արգելքի վերաբերյալ իրավական լուծումներ կարելի է հանդիպել նաև այլ ոլորտներում: Այդպիսիներից է ծնողական իրավունքների ոլորտը: ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքում բացակայում է ծնողական իրավունքների չարաշահման վերաբերյալ էքսպլիցիտ արգելք: Արգելքը կարելի է բխեցնել ՀՀ ըն-

¹ Պետրոսյան Գ.Վ., Աշխատանքային իրավունք: Ընդհանուր մաս, դասագիրք բուհերի համար: ԵՊՀ, Եր.: 2009, էջ 300, Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս., Նույն աշխ.: 2019, էջ 220:

² Պետրոսյան Գ.Վ., Նշված աշխ., էջ 303, Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս., Նշված աշխ., էջեր 226-227:

³ Դատական Գործ N:ԵԴ/21423/02/18

http://www.datalex.am/?app=AppCaseSearch&case_id=45880421203890633

տանեկան օրենսգրքի առանձին հոդվածների համակարգային վերլուծությունից: ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 43-րդ հոդվածի 2-րդ մասը սահմանում է՝

«Երեխան ունի իր ծնողների (օրինական ներկայացուցիչների) **չարաշահումներից պաշտպանվելու իրավունք**: **Երեխայի իրավունքների և շահերի խախտման դեպքում** (ընդ որում՝ ծնողների կամ նրանցից մեկի կողմից երեխային դաստիարակելու, կրթության տալու պարտականությունը չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու կամ **ծնողական իրավունքները չարաշահելու դեպքերում**) երեխան իրավունք ունի պաշտպանության համար ինքնուրույն դիմելու խնամակալության և հոգաբարձության մարմին»:

Նախ՝ երկրորդ նախադասության՝ «Երեխայի իրավունքների և շահերի խախտման դեպքում» ձևակերպումը պետք է ընթերցել «Երեխայի իրավունքները և շահերը վնասելու դեպքում»: Հակառակ պարագայում՝ ծնողական իրավունքների չարաշահումը, ծնողների կամ նրանցից մեկի կողմից երեխային դաստիարակելու, կրթության տալու պարտականությունը չկատարելու կամ ոչ պատշաճ կատարելու հետ կհամարվեն երեխայի իրավունքների և շահերի խախտման դեպքեր՝ ստեղծելով անհասկանալի իրավիճակ խախտումների և չարաշահումների տարբերակման հարցում: Երկրորդ՝ հաշվի առնելով այն հանգամանքը, որ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 59-րդ հոդվածի 1-ին մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ երեխայի կենսական շահերն ապահովելու նպատակով ծնողները կամ նրանցից մեկը կարող են դատական կարգով զրկվել ծնողական իրավունքներից, նաև՝ ծնողական իրավունքների չարաշահումների դեպքում. ստացվում է, որ օրենքը ընդհանուր արգելք է նախատեսում ծնողական իրավունքների չարաշահման դեպքերի համար՝ սակայն անորոշ թողնելով, թե խոսքն ի՞նչ չարաշահումների մասին է: Այստեղ ևս գործ ունենք սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի հետ: Չարաշահման փաստի գնահատումն ամբողջությամբ դատական հայեցողության տիրույթում է:

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման արգելքի մասին խիստ ընդհանուր կարգավորում է նախատեսված նաև «ՀՀ ընտրական օրենսգրք» ՀՀ սահմանադրական օրենքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասում:

5. Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանքները

5.1. Ընդհանուր հարցեր: Իրավունքի խնդիրներից է մարդկային վարքագիծը հնարավորինս կանխատեսելի և հասկանալի դարձնելը՝ զուգահեռ ապահովելով գործողությունների փոխհամաձայնեցվածություն և համակարգվածություն: Պետության կողմից մարդու իրավունքների և ազատությունների հարգման և պաշտպանության սահմանադրական պահանջն ինքնանպատակ չէ: Պետությունը ևս ունի այն ակնկալիքը, որ հասա-

րակության անդամները միմյանց միջև և պետության հետ հարաբերություններում պետք է պահպանեն փոխադարձ, ներդաշնակ վստահության և բարեխղճության կանոնները: Բարեխղճությունն ընդհանուր իրավակարգի պահպանության տեսանկյունից ունի հիմնարար նշանակություն: Նման կանոններով գործելու պարտականությունը հավասարապես վերաբերելի է և՛ հանրային, և՛ մասնավոր իրավունքի սուբյեկտներին:

Անձանց՝ բարեխղճությունից շեղված վարքագիծը պետք է գտնվի պետության վերահսկողության տիրույթում: Այս տեսանկյունից կարևորվում է սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեմ պայքարում օրենքի մակարդակով արդյունավետ, համաչափ նախապանխման և արգելման գործուն մեխանիզմների՝ իրավական հետևանքների նախատեսումը, քանզի սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեպքում չարաշահողն ունենում է չհիմնավորված առավելություն չարաշահվողի նկատմամբ:

Իրավական հետևանքի մասին խոսելիս պետք է հասկանալ, թե այն իրավահարաբերության կողմերի վրա ինչ ազդեցություն ունի: Ընդունված է, որ չարաշահման դեպքերի համար նախատեսված իրավական հետևանքները չունեն պատժիչ ազդեցություն, քանզի այն բնութագրական է իրավախախտմանը: Օրինակ՝ լայն տարածում գտած՝ անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժելու ձևով իրավական հետևանքը չարաշահողի համար ունենալու է նեգատիվ հետևանք, իսկ այն սուբյեկտի համար, ում շահերը վնասվել են կամ կարող էին վնասվել իրավունքների ոչ բարեխիղճ, ոչ նպատակային իրականացման արդյունքում, հետևանքն ունի պաշտպանական ներուժ: Այսինքն՝ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեպքերի համար նախատեսված իրավական հետևանքները (սանկցիաները) նպատակ ունեն ապահովել իրավահարաբերության կողմերի շահերի հավասարակշռվածությունը: Այլ կերպ՝ դրանք իրենց բնույթով մի կողմից սուբյեկտիվ իրավունքները վերականգնող, մյուս կողմից՝ նախականիչ, սուբյեկտիվ իրավունքի իրականացումն ընդհատող միջոցներ են (սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժելը, գործողությունների կասեցումը, որոնց արդյունքում վնասվում են կամ կարող են վնասվել որոշակի շահեր), որոնք կոչված են վերականգնելու հասարակական հարաբերությունների բնականոն վիճակը:

5.2. Անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժելը որպես սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանք: ՌԴ և ՀՀ քաղ. օրենքում սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանքները, եթե վերացարկվենք ձևակերպումների ոչ էական հատկանիշներից, հիմնականում նման են:

ՀՀ քաղ. օրենքում, անկախ այն հանգամանքից, թե սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման որ տեսակի հետ գործ ունենք, միակ իրավական հետևանքը, որը կարող է առաջա-

նալ գործող օրենսդրության շրջանակներում, անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժելն է: Նման հետևության համար հիմք է ՀՀ քաղ. օր. 12-րդ հոդվածի 2-րդ մասը:

ՌԴ պարագայում օրենսդիրը նշում է իրավունքի պաշտպանության հարցում ամբողջությամբ կամ մասամբ մերժելու, ինչպես նաև օրենքով նախատեսված այլ միջոցների կիրառության մասին: Ի տարբերություն ՌԴ քաղ. օր-ի, երբ դատարանն իրավասու է իրավունքի պաշտպանության հարցում **ամբողջությամբ կամ մասամբ** մերժել, ՀՀ քաղ. օր-ը ընդամենը սահմանում է, որ կարող է մերժել անձին՝ նրան պատկանող իրավունքի պաշտպանության հարցում՝ առանց որոշակիացնելու մերժման ծավալը: Կարծում ենք, որ նման կարգավորումների պարագայում դատարանն իրավունքի պաշտպանության հարցում կարող է մերժել նաև մասամբ՝ կիրառելով իրավունքի մեկնաբանման տրամաբանական հնարքներից a fortiori կանոնը: Այս կանոնի հիման վրա իրավակիրառը կարող է մի որոշակի ծանրակշիռ դատողությունից եզրակացնել ավելի թույլ դատողություն: Այսինքն, եթե դատարանը կարող է ամբողջությամբ մերժել իրավունքի պաշտպանության հարցում, ապա առավել ևս կարող է նաև մերժել մասամբ:

Պրակտիկայում ՀՀ քաղ. օր-ի 12-րդ հոդվածի 2-րդ մասի կիրառության հնարավոր իրավիճակ է, երբ հայցվորն իր իրավունքների պաշտպանության պահանջով դիմում է դատարան: Եթե յուրիսդիկցիոն դատական վարույթի շրջանակներում հայցվորը հիմնավորի, որ պատասխանողը չարաշահել է իր որևէ սուբյեկտիվ իրավունք, ապա Դատարանը, հայցը հիմնավորված համարելով, բավարարում է այն՝ դրանով իսկ երաշխավորելով (ապահովելով) հայցվորի իրավունքների պաշտպանությունը, և համապատասխանաբար մերժում է պատասխանողին (չարաշահողին) իր իրավունքների պաշտպանության հարցում: Հնարավոր է նաև հակառակ իրավիճակը, երբ հայցվորին է մերժվում իրավունքների պաշտպանության հարցում, եթե պատասխանողը, օրինակ, հակընդդեմ հայցի շրջանակներում հիմնավորում է սկզբնական հայցվորի կողմից սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման փաստը: Այս պարագայում չարաշահման համար հնարավոր իրավական հետևանքը կիրառվում է վարույթը նախաձեռնողի նկատմամբ: Այսպիսով, սուբյեկտիվ իրավունքի պաշտպանության հարցում մերժելն ունի երկակի գործառույթ, այն անհրաժեշտ է դիտարկել նաև որպես իրավունքի չարաշահումից տուժած անձի իրավունքների պաշտպանության միջոց¹:

¹ Հատկանշական է, որ գրեթե համարժեք ուղղությամբ է զարգանում նաև հիմնահարցի վերաբերյալ ՌԴ դատական պրակտիկան: Մանրամասն տե՛ս Обзор практики применения арбитражными судами ст. 10 ГК РФ. Информационное письмо Президиума ВАС РФ от 25.11.2008 № 127 // Вестник ВАС РФ. 2009. № 2. II. 5.

Առանձնահատուկ կարևորություն է ներկայացնում չարաշահման արդյունքում տուժած անձի իրավունքների վերականգնման հարցը: Այն ունի կարևոր նշանակություն, օրինակ, տուժող անձին պատճառված հնարավոր վնասի վերականգնման տեսանկյունից: ՌԴ քաղ. օր. 10-րդ հոդվածի 4-րդ մասը սահմանում է, որ եթե իրավունքի չարաշահմամբ խախտվել են անձի իրավունքները, ապա անձն իրավունք ունի պահանջելու պատճառված վնասի հատուցում:

Գործերից մեկով ՌԴ Գերագույն Դատարանը, մերժելով հայցը, նշում է՝

«(...) դատական պաշտպանության ենթակա չեն այն անձի իրավունքները, ով իր սուբյեկտիվ իրավունքն օգտագործել է այլ անձին վնաս պատճառելու մտադրությամբ, շրջանցել է օրենքը հակաօրինական նպատակներով, ինչպես նաև իրավունքն իրականացրել է այլ՝ դիտավորյալ անբարեխիղճ ձևով»¹:

Ինչպես տեսնում ենք, Դատարանը, ըստ էության, թվարկել է սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման բոլոր տեսակները՝ առանց կոնկրետացնելու, թե իրավունքների պաշտպանության հարցում չարաշահման ո՞ր տեսակի համար է անձին մերժել:

Իրավաբանական գրականության մեջ բերված օրինակի վերաբերությամբ նշվում է, որ Դատարանը, ըստ էության, չի տեսնում չարաշահողի վարքագիծը կոնկրետացնելու անհրաժեշտություն, և այդ տրամաբանությամբ հեղինակի մոտ օբյեկտիվ հարց է առաջանում. արդյո՞ք արդիական է մնում չարաշահման տեսակների հարցը²: Հեղինակը, ըստ այդմ, արտահայտում է տեսակետ այն մասին, որ բացակայում է օրենքով սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման տեսակների դասակարգման անհրաժեշտությունը:

Սույն աշխատանքի շրջանակներում չփորձելով նշված հարցին առավել խորությամբ անդրադառնալ՝ առնվազն պետք է նշել, որ քննադատությունը ճիշտ ենք համարում առնվազն իրավական հետևանքների չտարբերակվածության մասով:

Հատկանշական է, որ սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման հետևանքների վերաբերությամբ ևս միասնական տեսակետը բացակայում է: Իրավաբանական գրականության մեջ նշվում է, որ միակ հնարավոր իրավական հետևանքն իրավունքների պաշտպանության հարցում մերժելն է³: Առանձին հեղինակներ նշում են նաև սուբյեկտիվ իրավունքից զրկելու մասին⁴:

¹ Определение Верховного Суда Российской Федерации по делу № 302-ЭС16-5440, 06 июня 2016 г. / https://vsrf.ru/stor_pdf_ec.php?id=1445318.

² Поротикова О.А. Указ. соч. - С. 224.

³ Садиков О. Злоупотребление правом в Гражданском кодексе России // Хозяйство и право. 2002. № 2. - С. 46.

⁴ Григорян Г.В. Правовые проблемы реализации принципа недопустимости злоупотребления правом в гражданских правоотношениях: дисс. ... канд. юрид. наук. - Ер., 2018. - С. 129.

Եթե խնդիրը դիտարկում ենք, օրինակ, ՀՀ քաղ. օր. սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման ընդհանուր արգելքի շրջանակներում, ապա միակ իրավական հետևանքը, ինչպես արդեն նշվել է, անձին իրավունքների պաշտպանության հարցում մերժելն է:

Չարգացած իրավական համակարգ ունեցող պետություններից, օրինակ, Գերմանիայում գոյություն ունի սուբյեկտիվ իրավունքը կորցնելու ինստիտուտը, որը բովանդակային իմաստով նշանակում է սուբյեկտիվ իրավունքի վերացում: Այս տեսանկյունից սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման օրինակ է սուբյեկտիվ իրավունքի նկատմամբ իրավատիրոջ ակնհայտ անբարեխիղճ, անտնտեսվար վարքագիծը, ինչը պետք է հաշվի առնվի դատավարության ժամանակ: Այս դեպքում բովանդակային առումով կարող են վերացվել, դադարեցվել իրավատիրոջ իրավունքներն իր իսկ սուբյեկտիվ իրավունքի նկատմամբ, ինչի արդյունքում, ըստ էության, տեղի է ունենում սուբյեկտիվ իրավունքի կորուստ: Նշվում է, որ իրավատիրոջ կողմից երկար ժամանակով իր իրավունքը չիրականացնելը կամ դրա ապահովման ուղղությամբ միջոցներ չձեռնարկելն ստեղծում է այլ անձանց՝ պաշտպանության արժանի վստահություն, որի արդյունքում ստեղծվում է վստահություն այն մասին, որ իրավատերն այլևս չի իրականացնելու իր իրավունքը: Որպես հետևանք՝ իրավատիրոջն արգելվում է (դատական կարգով) իր իրավունքի հետագա իրականացումը, քանզի սուբյեկտիվ իրավունքի ուշացած իրականացումը կխախտի բարեխիղճության սկզբունքը: Այստեղ անհրաժեշտ է նշել, որ իրավատիրոջ կողմից իր իրավունքը տևական չիրականացնելը և հետագայում իրականացման փորձերը, ըստ էության, խախտում են այն անձանց իրավունքները, որոնք ունեն, օրինակ, կոնկրետ իրավունքի (գույքի) նկատմամբ լեգիտիմ հավակնություններ¹:

5.3. Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանքները ՀՀ իրավունքի համակարգի առանձին ճյուղերում: Նախորդ պարագրաֆի շրջանակներում արդեն խոսել ենք սուբյեկտիվ իրավունքների չարաշահման արգելքի մասին նաև աշխատանքային իրավունքում: Նշվել է, որ ՀՀ աշխ. օր-ի 37-րդ հոդվածի 1-ին մասը սահմանում է աշխատանքային իրավահարաբերությունների մասնակիցների՝ իրենց իրավունքներն իրականացնելիս բարեխիղճ և ողջամիտ գործելու պարտականության և աշխատանքային իրավունքների չարաշահման արգելքի մասին ընդհանուր կարգավորումներ: Սակայն, ի տարբերություն քաղաքացիական օրենսդրության, աշխատանքային օրենսգիրքը չարաշահման դեպքերի համար չի սահմանում կոնկրետ իրավական հետևանք:

¹ Այս մասին տե՛ս **Հովհաննիսյան Գ.**, Ընդհանուր իրավագիտություն և իրավաբանական մեթոդաբանություն: Եր., 2020, էջեր 78-88:

կան է, որ Վճռաբեկ դատարանը թիվ ԵԴ/18568/02/18 քաղաքացիական գործի շրջանակներում անդրադարձել է իրավունքի չարաշահման անթույլատրելիության համընդհանուր սկզբունքին՝ նշելով.

«Իրավունքը չարաշահելու անթույլատրելիության համընդհանուր սկզբունքն օրենսգրքի քննարկվող 37-րդ հոդվածի ուժով ամբողջությամբ տարածվում է նաև աշխատանքային հարաբերությունների բնագավառի վրա՝ կանխորոշելով ընկերության սեփականատիրոջ հայեցողական լիազորությունների սահմանը: Աշխատանքային պայմանագիրն ընկերության տնօրենի հետ «Բաժնետիրական ընկերությունների մասին» ՀՀ օրենքով նախատեսված դեպքում վաղաժամկետ լուծելիս վերջինս զրկված չէ այն դատական կարգով վիճարկելու իրավունքից, եթե գտնում է, որ նման լուծումը պայմանավորված է այնպիսի հանգամանքներով, որոնք վկայում են խտրականության կամ **իրավունքի չարաշահման** մասին: Դատարանը, իր հերթին պարզելով, որ պայմանագրի վաղաժամկետ լուծումը պայմանավորված է եղել նշված հանգամանքներից որևէ մեկով, աշխատողին պետք է վերականգնի նախկին աշխատանքում»:

Վերացարկվելով գործի փաստական հանգամանքներից՝ պետք է արձանագրել, որ Բարձր Դատարանը ոչ միայն քննարկման առարկա է դարձրել աշխատանքային հարաբերություններում սուբյեկտիվ իրավունքի և (կամ) իրավական դիրքի, կոնկրետ դեպքում՝ գործատուի կողմից իր դիրքի չարաշահման հարցը, այլև՝ *դատարանի կողմից աշխատողի աշխատանքային իրավունքների վերականգնման ձևով իրավական հետևանքը*, որպիսի վճիռ պետք է կայացվի, եթե հիմնավորվի գործատուի կողմից իրավունքի չարաշահման փաստը: Բնականաբար, վճռի շրջանակներում քննարկման առարկա պետք է դառնա նաև աշխատանքային պայմանագրի լուծման համաձայնագիրը (աշխատանքային հարաբերությունները դադարեցնելու մասին անհատական իրավական ակտի իրավաչափությունը):

Սուբյեկտիվ իրավունքի չարաշահման դեպքում իրավական հետևանքների հարցը կախված է նաև իրավունքի ոլորտի առանձնահատկություններից: Օրինակ՝ ՀՀ ընտանեկան օրենսգրքի 59-րդ հոդված 1-ի մասի 5-րդ կետի համաձայն՝ *երեխայի կենսական շահերն ապահովելու նպատակով* ծնողները կամ նրանցից մեկը կարող են զրկվել ծնողական իրավունքներից, եթե նրանք չարաշահում են իրենց ծնողական իրավունքները, այդ թվում՝ իրենց վարքագծով վնասակար ազդեցություն են գործում երեխայի վրա:

Իրավունքի չարաշահման իրավական հետևանքների մասով հետաքրքրական է նաև ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ պարբերության իրավա-կարգավորումը: Մասնավորապես՝

«Դիմումատուի վերաբերյալ տվյալներ չներառող կամ կեղծ տվյալներ ներառող դիմումները, **իրավունքի չարաշահմամբ ներկայացված դիմումները** (...) չեն քննարկվում, դրանցով վարչական վարույթներ չեն հարուցվում, և **ընտրական հանձնաժողովները որոշում են կայացնում վարչական վարույթի հարուցումը մերժելու մասին**»:

Պրակտիկայում բազմաթիվ են դեպքերը, երբ ընտրական գործընթացների ընթացքում ֆիզիկական և իրավաբանական անձինք մուտքագրում են տարբեր բովանդակություն ունեցող դիմումներ: Դիմումների որոշ մասը նույնաբովանդակ է և սկզբունքորեն հետապնդում է ժողովրդավարական գործընթացները վնասելու նպատակ: ՀՀ ընտրական օրենսգրքը բացահայտում է, թե ինչ նկատի ունի «իրավունքի չարաշահմամբ ներկայացված դիմումներ» ասելով, սակայն դրա տակ կարելի է հասկանալ, օրինակ, այնպիսի իրավիճակները, երբ դիմողը, ստանալով իրեն հուզող հարցի պատասխանը, այնուամենայնիվ, շարունակում է որոշակի պարբերականությամբ մուտքագրել նույնաբովանդակ դիմումներ՝ ըստ էության չարաշահելով դիմում ներկայացնելու իր իրավունքը: Այս իմաստով անհրաժեշտ է դիտարկել նման իրավիճակներում դիմում ներկայացնելու իրավունքի չարաշահման դեպքում համապատասխան իրավական հետևանքներ առաջացնելու հարցերը:

Այսպես՝ ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 47-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ Կենտրոնական և ընտրատարածքային ընտրական հանձնաժողովում վարչական վարույթն իրականացվում է «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքին համապատասխան, սույն օրենսգրքով սահմանված առանձնահատկություններով և ժամկետներում:

«Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքի 30-րդ հոդվածի 1-ին մասի համաձայն՝ վարչական վարույթ հարուցելու հիմքերից է անձի դիմումը: Հոդվածի 2-րդ մասի համաձայն՝ սույն հոդվածի 1-ին մասի «ա» կետով նախատեսված դեպքերում վարչական վարույթը համարվում է հարուցված՝ համապատասխան դիմումը կամ բողոքը վարչական մարմնում ստանալու օրվանից՝ բացառությամբ այն դեպքերի, երբ դիմումը կամ բողոքը, սույն օրենքի 33-րդ հոդվածի համաձայն, վերահասցեագրվել է՝ ըստ իրավասու վարչական մարմինների, կամ վերադարձվել է դիմողին (բողոք բերողին):

Ինչպես տեսնում ենք, «Վարչարարության հիմունքների և վարչական վարույթի մասին» ՀՀ օրենքն անձի դիմումի առկայության դեպքում չի նախատեսում վարչական մարմնի կողմից վարչական վարույթ հարուցելու կամ հարուցումը մերժելու վերաբերյալ առանձին ակտի ձևով որոշման կայացման վերաբերյալ իրավակարգավորումներ: Նշ-

վում է, որ վարչական վարույթն օրենքի ուժով համարվում է հարուցված՝ դիմումը վարչական մարմնում ստանալու օրվանից: Սակայն ՀՀ ընտրական օրենսգիրքն այս մասով ունի տարբերակված մոտեցում: Հաշվի առնելով ՀՀ ընտրական օրենսգրքի 49-րդ հոդվածի 1-ին մասի 4-րդ պարբերության իրավակարգավորումը (իրավունքի չարաշահմամբ ներկայացված դիմումների պարագայում (...) ընտրական հանձնաժողովները որոշում են կայացնում վարչական վարույթի հարուցումը մերժելու մասին)՝ դիմում ներկայացնելու իրավունքի չարաշահման դեպքում ձևական իմաստով որպես իրավական հետևանք է վարչական վարույթի հարուցումը մերժելու մասին ընտրական հանձնաժողովի որոշումը, բովանդակային իմաստով՝ գործ ունենք դիմումը փաստացի անհետևանք թողնելու հետ:

Օգտագործված գրականության ցանկ

1. Պետության և իրավունքի տեսություն: Ուսումնական ձեռնարկ / Հեղ. խումբ: Գիտ. Խմբ.՝ Ա. Ղամբարյան, Մ. Մուրադյան. 4-րդ լրամշակված հրատ.: Եր., «Լուսաբաց հրատարակչատուն», 2023:
2. **Դանիելյան Գ.** Իրավունքի չարաշահումը: Բանբեր Երևանի համալսարանի: 2021, № 2:
3. **Թորոսյան Գ., Թորոսյան Ս.,** Իրավունքի չարաշահում: Եր., «Հայրապետ» հրատ., 2019:
4. **Պետրոսյան Գ.Վ.,** Աշխատանքային իրավունք: Ընդհանուր մաս, դասագիրք բուհերի համար: Եր., ԵՊՀ, 2009:
5. **Հովհաննիսյան Գ.,** Ընդհանուր իրավագիտություն և իրավաբանական մեթոդաբանություն: Եր., 2020:
6. **Василевич Г.А., Василевич С.Г.** Злоупотребление правом - правомерное поведение или правонарушение? // Экономика. право. общество. 2018, № (1).
7. **Доманжо В.** Ответственность за вред, причиненный путем злоупотребления правом. // Ученые записки Казанского университета. - Казань, 1913. Т. 80, кн. 5.
8. Дигесты Юстиниана. Избранные фрагменты в переводе и с примечаниями И.С. Перетерского. - М.: Наука, 1984.
9. **Емельянов В.И.** Юридическая сущность доброй совести // ЭЖ-Юрист. 2002. № 18.
10. **Егоров А.В.** Обход закона: использование дозволенной правом формы ради запрещенной правом цели // Вестник международного коммерческого арбитража. 2011. № 2 (4).

11. **Шебанова Н.А.** Злоупотребление процессуальными правами // Арбитражная практика. 2002. №5 (14).
12. **Радченко С.Д.** Злоупотребление правом в гражданском праве России: дисс. ... канд. юрид. наук. - М., 2007.
13. **Губарь А.С.** Шикана как особая форма злоупотребления гражданским правом // Вестник Пермского университета. Юридические науки. 2012. №4 (18).
14. **Григорян Г.В.** Правовые проблемы реализации принципа недопустимости злоупотребления правом в гражданских правоотношениях: дисс. ... канд. юрид. наук. - Ер., 2018.
15. **Садиков О.** Злоупотребление правом в Гражданском кодексе России // Хозяйство и право. 2002. № 2.
16. **Поротикова О.А.** Проблема злоупотребления субъективным гражданским правом. 3-е изд. - М.: Изд. "Юрайт", 2023.
17. **Кабышев С.В.** Доктрина противодействия злоупотреблению правом в Канаде / противодействия злоупотреблению правом: теория, практика, техника: сборник статей по материалам Международной-практической конференции (Нижний Новгород, 23-24 мая 2019) / Под ред. В.А. Толстика, В.М. Баранова, П.В. Васильева. – Н. Новгород: Нижегородская академия МВД России, 2019.
18. **Захарова О.Е.** Запрет «обхода закона» в праве России и Германии // Проблемы экономики и юридической практики, 2018.
19. **Хвостов В.М.** Система римского права. Учебник. - М.: Спарк, 1996.
20. **Муранов А.И.** Законодательство: ВАС идет в обход // Ведомости (газета) 29 апреля 2011, №77 (2843): <http://surl.li/phhza>
21. **Муранов А.И.** Попытка внедрения понятия «обход закона» в ГК РФ и международный коммерческий арбитраж в России // Вестник международного коммерческого арбитража. 2011. № 1.
22. "Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть первая. Постатейный комментарий" Авторы: С.П. Гришаев, Т.В. Богачева, Ю.П. Свит, 2019 год, <https://rulaws.ru/gk-rf-chast-1/Razdel-I/Glava-2/Statya-10/>
23. Швейцарское Гражданское Уложение 10 декабря 1907 года // Пер. К.М. Варшавского. Петрофад, 1915. <https://www.prlib.ru/item/699113>
24. Гражданские и торговые кодексы зарубежных стран: сборник законодательства. Современное зарубежное частное право: учеб, пособие / Под ред. С.Н. Медведева, С.О. Звонок. - Ставрополь, 1999.

25. Обзор практики применения арбитражными судами ст. 10 ГК РФ. Информационное письмо Президиума ВАС РФ от 25.11.2008 № 127 // Вестник ВАС РФ. 2009. № 2. П. 5.
26. Определение Верховного Суда Российской Федерации по делу № 302-ЭС16-5440, 06 июня 2016 г. / https://vsrf.ru/stor_pdf_ec.php?id=1445318.
27. **Vetsch J.** Die Umgehung des Gesetzes. Zurich, 1917. S. 12.
28. Siehr, Gesetzesumgehung (Зуп, «Обход закона»), в книге: Basedow/Нопт/Zimmermann (Hrsg), Handwörterbuch des Europäischen Privatrechts (НВВ) (Базедов/Хопт/Циммерманн (ред.), Справочник Европейского частного права) Т.1. 2009. С. 742.
29. Դատարանի գործ N:ԵԴ/21423/02/18
http://www.datalex.am/?app=AppCaseSearch&case_id=45880421203890633
30. «Шрайбер и Бетч против Франции [Schreiber and Boetsch – France]» № 58751/00// Бюллетень Европейского суда по правам человека. Российское издание. 2004. № 4.
31. *Canada (Attorney General) v. Bedford* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2013 SCC 72 / Case number 34788. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13389/index.do>
32. *Toronto (City) v. C.U.P.E., Local 79* / / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2003 SCC 63 / Case number 28840. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/2097/index.do>
33. *Bhasin v. Hrynew* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2014 SCC 71 / Case number 35380. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/14438/index.do>
34. *Behn v. Moulton Contracting Ltd.* / Supreme Court Judgments, Neutral citation 2013 SCC 26 / Case number 34404. <https://scc-csc.lexum.com/scc-csc/scc-csc/en/item/13038/index.do>
35. <https://www.parliament.bg/en/const>
36. <https://ecnl.org/sites/default/files/files/2021/GreeceConstitution.pdf>
37. <http://surl.li/otbur>
38. https://publications.gc.ca/collections/collection_2017/pch/CH37-4-1-2005-rus.pdf

СОВРЕМЕННЫЕ РЕГУЛИРОВАНИЯ ЗАПРЕТА ЗЛОУПОТРЕБЛЕНИЯ СУБЪЕКТИВНЫМ ПРАВОМ

Аннотация

Настоящая статья посвящена системному анализу правовой природы и современного нормативного регулирования злоупотребления субъективным правом – одного из самых сложных и дискуссионных институтов в теории права и правоприменительной практике. В рамках исследования автор рассматривает проблему разграничения злоупотребления правом и классического правонарушения, делая акцент на телеологических (целевых) и функциональных аспектах осуществления права. Особое внимание в работе уделяется конституционно-правовым основаниям запрета злоупотребления субъективным правом и их отражению в отдельных отраслях частного и публичного права Республики Армения (в гражданском, трудовом, семейном и избирательном правах). С применением сравнительно-правового метода анализируются такие специфические правовые конструкции, как “шикана” и “обход закона”, при этом последний рассматривается в контексте целесообразности его классификации как самостоятельного вида злоупотребления правом. В статье автор приходит к выводу, что эффективность противодействия злоупотреблению правом во многом зависит от точного применения принципов “добросовестности” и “разумности” в рамках судебного усмотрения. Также анализируются предусмотренные за подобное злоупотребление правовые последствия – от отказа в защите права до лишения субъективного права – с подчеркиванием их превентивной и балансирующей функции в современном правопорядке.

Ключевые слова: субъективное право, злоупотребление субъективным правом, добросовестность, обход закона, шикана, отказ в защите права, судебное усмотрение.

MODERN REGULATIONS ON THE PROHIBITION OF THE ABUSE OF SUBJECTIVE RIGHTS

Annotation

This article is devoted to a systematic analysis of the legal nature and contemporary regulations surrounding the abuse of subjective rights, as one of the most complex and controversial doctrines in the theory of law and practice. Within the framework of this study, the author examines the fundamental issues of distinguishing the abuse of rights from classical legal offenses, placing particular emphasis on the teleological and functional aspects of the exercise of rights. Special attention is given to the constitutional legal foundations of the prohibition of the abuse of subjective rights, as well as their manifestation across various branches of private and public law of the Republic of Armenia (specifically civil, labor, family, and electoral law). Through the application of the comparative legal method, the article analyzes specific legal constructs such as "chicane" and "circumvention of the law", examining the latter within the context of the appropriateness of classifying it as a distinct form of abuse of rights. The author concludes that the effectiveness of combating the abuse of rights largely depends on the precise application of the principles of "good faith" and "reasonableness" within the scope of judicial discretion. Furthermore, the legal consequences envisaged for such abuse are analyzed, ranging from the denial of protection of rights to the deprivation of subjective rights, thus highlighting their preventive and balancing functions within the modern legal order.

Keywords: subjective rights, abuse of rights, good faith, circumvention of law, chicane, denial of protection of rights, judicial discretion.

Հոդվածը հանձնված է խմբագրություն 22.02.2026 թ., տրվել է գրախոսության 22.02.2026 թ., ընդունվել է տպագրության 02.03.2026 թ.: